

УДК 614.47: 616-053.2/-058

О.Р. Боярчук, В.А. Міщанчук

Оцінка факторів впливу на ставлення батьків до імунопрофілактики

Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського, Україна

Modern Pediatrics. Ukraine. 5(109): 19-23. doi 10.15574/SP.2020.109.19

For citation: Boyarchuk OR, Mishchanchuk VA. (2020). Evaluation of influence factors on parents' adherence to the immunization. Modern Pediatrics. Ukraine. 5(109): 19-23. doi 10.15574/SP.2020.109.19

Незважаючи на індивідуальну та суспільну користь заходів імунопрофілактики, рівень відмов від вакцинації залишається стабільно високим. Існує багато факторів впливу на прихильність батьків до вакцинації. Більшість цих факторів спричинені некоректною інформацією щодо імунопрофілактики.

Мета — вивчити ступені прихильності батьків до імунопрофілактики та фактори, які потенційно можуть впливати на цей рівень; порівняти причини відмови від вакцинації, виявлені в цьому дослідженні і проведеному у 2015 р.

Матеріали та методи. На основі опитування 82 батьків здорових і хворих дітей встановлено рівень прихильності до вакцинації, фактори впливу на цей показник і джерела інформації, якими найчастіше користувалися батьки для отримання знань щодо імунопрофілактичних заходів. Опитування здійснено методом анкетування за допомогою самостійно розробленої анкети.

Результати та висновки. Встановлено, що позитивне ставлення до вакцинації спостерігалось у 63,4% респондентів, негативне — у 6,1%, невизначене — у 30,5%. Серед факторів, що привели до відмови батьків від проведення щеплень, домінуючими виявилися страх побічних реакцій та недовіра до виробників вакцин, іншими важливими факторами були релігійні переконання і наявність хибних протипоказань до вакцинації. Батьки, які користувалися інформацією, отриманою від особистого лікаря, як основним джерелом значно частіше виявляли прихильність до вакцинації. За результатами порівняння цього дослідження з аналогічною роботою 2015 р. виявлено позитивні тенденції у ставленні до окремих імунобіологічних препаратів, а структура причин відмови від вакцинації залишилася стабільною. Освітньо-просвітницькі заходи, особливо спрямовані на первинну ланку охорони здоров'я, можуть підвищити рівень прихильності батьків до імунопрофілактичних заходів.

Дослідження виконано відповідно до принципів Гельсінської Декларації. Протокол дослідження ухвалено Локальним етичним комітетом зазначеної в роботі установи. На проведення досліджень отримано інформовану згоду батьків дітей.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Ключові слова: вакцинація, імунопрофілактика, первинна профілактика, попередження захворювань.

Evaluation of influence factors on parents' adherence to the immunization

O.R. Boyarchuk, V.A. Mishchanchuk

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, Ukraine

In spite of individual and social benefits of immunoprophylaxis, the level of vaccinal refuses are steadily high. There are many influence factors on parents' adherence to the immunization, most of them are generated by incorrect information about immunoprophylaxis.

Purpose — to study parents' commitment level to the immunization and factors, which can influence on it, also to compare received results with similar, received in 2015 year.

Materials and methods. The level of commitment, influence factors on this rate and sources of information, which are mainly used by parents for gaining knowledges about immunization, were determined based on interrogation of 82 parents of both ill and healthy children. Interrogation was provided by personally developed questionnaires.

Results and conclusions. Positive attitude was determined in 63.4% of respondents, negative — in 6.1%, uncertain — in 30.5%. The fear of side-effects and mistrust of immunobiological remedies manufacturers were defined as dominant factors. Other factors such as religious belief and false contraindications for immunization were also defined. Parents, who used the information from their doctor as dominant source, were determined as more adherent to the vaccination. These results were compared with a similar research, which was provided in 2015: positive trends in the attitude towards certain vaccines are seen, the structure of rejection causes is stable. Educational efforts, especially aimed at primary care doctors, can help to raise commitment to immunization.

The research was carried out in accordance with the principles of the Helsinki Declaration. The study protocol was approved by the Local Ethics Committee of these Institutes. The informed consent of the patient was obtained for conducting the studies.

No conflict of interest was declared by the authors.

Key words: vaccination, immunization, primary prophylaxis, prevention of diseases.

Оценка факторов, влияющих на отношение родителей к иммунопрофилактике

О.Р. Боярчук, В.А. Мищанчук

Тернопольский национальный медицинский университет имени И.Я. Горбачевского, Украина

Несмотря на индивидуальную и общественную пользу средств иммунопрофилактики, уровень отказов от вакцинации остается стабильно высоким. Существует много факторов, влияющих на отношение родителей к вакцинации. Большинство этих факторов возникают вследствие некорректной информации об иммунопрофилактике.

Цель — изучить степень приверженности родителей к иммунопрофилактическим мерам и факторы, которые потенциально могут влиять на этот уровень; сравнить причины отказов от вакцинации, установленные в данном исследовании и проведенном в 2015 г.

Материалы и методы. На основании опроса 82 родителей здоровых и больных детей установлен уровень приверженности к вакцинации, факторы влияния на данный показатель и источники информации, которыми наиболее часто пользовались родители для получения знаний об иммунопрофилактических мероприятиях. Опрос проведен методом анкетирования с помощью самостоятельно разработанной анкеты.

Результаты и выводы. Установлено, что позитивное отношение к вакцинации наблюдалось у 63,4% респондентов, негативное — у 6,1%, неопределённое — у 30,5%. Среди факторов, которые привели к отказу родителей от проведения иммунизации, доминирующими оказались страх побочных реакций и недоверие к изготовителям вакцин, другими важными факторами были религиозные убеждения и ложные противопоказания к вакцинации. Родители, которые пользовались информацией, полученной от личного врача, в качестве основного источника чаще проявляли приверженность к вакцинации. По результатам сравнения данных исследований с аналогичной работой 2015 г. выявлены позитивные тенденции в отношении отдельных иммунобиологических препаратов, но структура причин отказов от вакцинации осталась стабильной. Образовательно-просветительные мероприятия, особенно направленные на первичное звено системы медицинской помощи, могут повысить уровень приверженности родителей к иммунизации.

Исследование выполнено в соответствии с принципами Хельсинской Декларации. Протокол исследования утвержден Локальным этическим комитетом указанного в работе учреждения. На проведение исследований получено информированное согласие родителей детей.

Авторы заявляют об отсутствии конфликта интересов.

Ключевые слова: вакцинация, иммунопрофилактика, первичная профилактика, предупреждение заболеваний.

Вступ

Значення імунопрофілактичних заходів для суспільного здоров'я важко переоцінити. Багато захворювань, які ще декілька сотень років тому призводили до значного рівня смертності, сьогодні належать до групи «керованих інфекцій» і є набагато безпечнішими для громадськості. Саме тому проведення заходів щодо зростання рівня імунізованого населення, зміцнення колективного імунітету віднесене ВООЗ до пріоритетів, включених до Цілей Сталого Розвитку на 2016–2030 рр. [6].

Незважаючи на індивідуальну та суспільну користь заходів імунопрофілактики, рівень відмов від вакцинації залишається стабільно високим. Існує багато факторів впливу на прихильність батьків до вакцинації. Більшість цих факторів спричинені некоректною інформацією про якість імунобіологічних препаратів, псевдонауковими дослідженнями щодо неефективності вакцинації, наявністю хибних особистих переконань і суспільними стереотипами [1,2,4].

В Україні спостерігаються позитивні тенденції щодо ступеня прихильності батьків до вакцинації, імовірно, внаслідок поліпшення комунікації медичних працівників із батьками після ряду тренінгів, що проводяться міжнародними та громадськими організаціями, урядовими установами. Суттєву роль відіграв тривалий епідемічний спалах кору, а також ажіотаж громадськості щодо ймовірності спалаху дифтерії. Це, безсумнівно, привело до зростання кількості вакцинованих дітей в Україні. За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України, кількість щеплених вакциною КПК дітей віком 1 року зросла вдвічі протягом останніх трьох років: у 2016 р. цей показник був менше 45%, у 2018 р. — вже 91%. Вакцинальні заходи проводилися і для тих дітей, які не отримали необхідних доз вакцин у відповідному віці.

Зріс рівень вакцинації і від інших хвороб. Якщо у 2016 р. щеплення від кашлюку, дифтерії та правця мали всього 21% немовлят, то сьогодні — утричі більше (67,5%). Також майже втричі збільшилася кількість вакцинованих від гепатиту В дітей (65,2%). Зросли показники вакцинованих від туберкульозу (84%) і поліомієліту (69,2%) [4]. Проте актуальними залишаються проблеми щодо прихильності до заходів імунопрофілактики, зокрема, у західному регіоні країни (наприклад, найбільшу кількість

випадків кору в Україні у 2018 р. зареєстровано саме у Львівській області) [5].

Мета дослідження — вивчити ступінь прихильності батьків до імунопрофілактики та фактори, що потенційно можуть впливати на цей рівень; порівняти причини відмови від вакцинації, виявлені в цьому дослідженні і проведеному у 2015 р.

Матеріали та методи дослідження

Ця робота відноситься до крос-секціональних досліджень. Проведено опитування батьків 82 дітей, з яких 40 перебували на стаціонарному лікуванні в різних відділеннях (перше педіатричне кардіоревматологічного профілю (з діагнозами «ювенільний ідіопатичний артрит», «реактивний артрит», «врожені вади серця»), друге педіатричне гастроентерологічного та ендокринологічного профілю (з діагнозами «дисфункція біліарного тракту», «цукровий діабет 1-го типу», «гіпоталамічний синдром пубертатного віку»), пульмонологічне (з діагнозами «позашпитальна пневмонія», «бронхіальна астма»), неврологічне (з діагнозами «неврит лицьового нерва», «дитячий церебральний параліч»), інфекційно-діагностичне (з діагнозами «гостре респіраторне захворювання», зокрема «гострий бронхіт», «ларинготрахейт»; «позашпитальна пневмонія») Тернопільської обласної дитячої клінічної лікарні та інфекційного відділення Тернопільської міської клінічної дитячої лікарні (з діагнозами «інфекційний мононуклеоз», «дитяча розеола», «ентеровірусна інфекція», «гострий вірусний гепатит В», «кашлюк», «позашпитальна пневмонія»), а також батьків 42 здорових вихованців ДНЗ № 7 (м. Чортків). Опитування здійснено з інформованої згоди батьків, шляхом використання анонімної, спеціально розробленої анкети, до якої включено питання щодо: віку батьків та дітей; рівня освіти та місця проживання батьків; ставлення до вакцинації; охоплення дитини імунопрофілактичними заходами; причин відмови від щеплень; джерел інформації, з яких батьки отримують дані про імунізацію; захворюваності дітей на найпоширеніші дитячі інфекційні захворювання (кір, паротит, краснуха, кашлюк, вітряна віспа), також надано можливість анонімного коментування у «відкритому» вигляді. Для порівняння структури причин відмови від вакцинації саме в Тернопільській області використано дані попереднього дослідження, проведеного у 2015 р. [3]. Отриману інформацію внесено

в таблицю та проаналізовано за допомогою програмного забезпечення MS Excel 2010.

Дослідження виконано відповідно до принципів Гельсінської Декларації. Протокол дослідження ухвалено Локальним етичним комітетом зазначеної в роботі установи. На проведення досліджень отримано інформовану згоду батьків дітей.

Результати дослідження та їх обговорення

Опитано 82 батьків (в абсолютній більшості матерів) як хворих (40 осіб), так і здорових (42 особи) дітей, середній вік яких становив $7,3 \pm 4,2$ року.

Серед опитаних було 24 (29,3%) сільські жителі та 58 (70,7%) міських.

Вік батьків: 15–20 років — 3 (3,7%) особи; 21–25 років — 7 (8,5%); 26–30 років — 21 (25,6%), 31–35 років — 25 (30,4%), 36–40 років — 10 (12,2%), від 41 року — 16 (19,6%).

Рівень освіти: вища — в 41 (50,0%) особи; незакінчена вища — у 9 (11,0%); середня — у 6 (7,3%); середня спеціальна — у 26 (31,7%), у тому числі з медичною освітою — у 13 (15,9%), з неметичною — у 69 (84,1%).

Серед дітей респондентів повністю щеплених згідно з календарем профілактичних щеплень було 44 (53,7%) особи, неповністю щеплених — 32 (39,0%), не щеплених жодною вакциною — 6 (7,3%). Батьки дітей, неповністю щеплених, найчастіше вказували на відсутність вакцинації проти кору, паротиту, краснухи, імовірно, у зв'язку з коровою інфекцією в анамнезі в більшості з таких дітей. Серед інших відсутніх щеплень батьки найчастіше зазначали про вакцинацію проти туберкульозу, гепатиту В, поліомієліту. Порівнюючи ці дані з дослідженням 2015 р., в якому більшість батьків відмовлялися від щеплень проти гепатиту В (78,8%), можна стверджувати про поліпшення рівня просвітницької роботи серед лікарів первинної ланки, зміну ставлення до цієї вакцини, що, безсумнівно, є позитивною тенденцією. Друге місце серед відмов у 2015 р. посіла вакцинація проти кашлюку, дифтерії та правця, що не спостерігається на сьогоднішній день, імовірно, у зв'язку з підвищеною стурбованістю громадськості щодо імовірного спалаху дифтерії, а також потужною провакцинальною кампанією МОЗ. Серед респондентів 70 (85,4%) осіб планують надалі вакцинувати власних дітей згідно з календарем профілактичних щеплень, а не планують — лише 12 (14,6%).

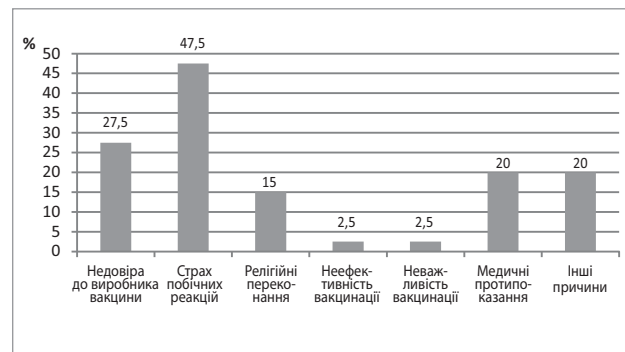

Рис. 1. Структура причин відмови від профілактичних щеплень

Структура причин відмов від профілактичних щеплень наведена на рис. 1; слід зазначити, що 30% батьків вказали кілька факторів.

Ці результати узгоджуються з отриманими у 2015 р., оскільки домінуючою причиною відмови від профілактичних щеплень залишається страх побічних реакцій, на другому місці — недовіра до виробників вакцин. Важливими факторами є релігійні переконання, що набуває особливого значення саме в західному регіоні країни, а також медичні протипоказання в дітей. Слід зазначити, що серед протипоказань більшість батьків вказали причини, які не є абсолютними, а часто навіть і не тимчасовими протипоказаннями до профілактичних щеплень (вроджена вада серця, алергічні захворювання, пологова травма, дитина, яка часто хворіє). Окрім того, деякі діти потребують додаткових щеплень, враховуючи наявність певної хронічної патології. Аналогічні результати отримані в попередньому дослідженні, де названі схожі псевдопротипоказання [3]. Ці результати свідчать про необхідність підвищення обізнаності медичних працівників, особливо медичних сестер, фельдшерів, лікарів вузького профілю щодо протипоказань до профілактичних щеплень, регламентованих відповідними нормативними документами [1,5]. Найбільший відсоток порушень календаря профілактичних щеплень спостерігався в дітей батьків із сільської місцевості (54,1%, взагалі не щеплених — 20,8% дітей) порівняно з міськими жителями (43,1%, взагалі не щеплених — 1,7%), що свідчить про недосконалість профілактичних заходів у сільській місцевості, а також у дітей батьків із середньою спеціальною освітою (69,2%, взагалі не щеплених — 19,2%) порівняно з особами з вищою освітою (41,4%, взагалі не щеплених — 2,4%), що вказує на роль загальної освіченості у формуванні прихильності до вакцинації. Слід зазначити, що в дослідженні 2015 р.

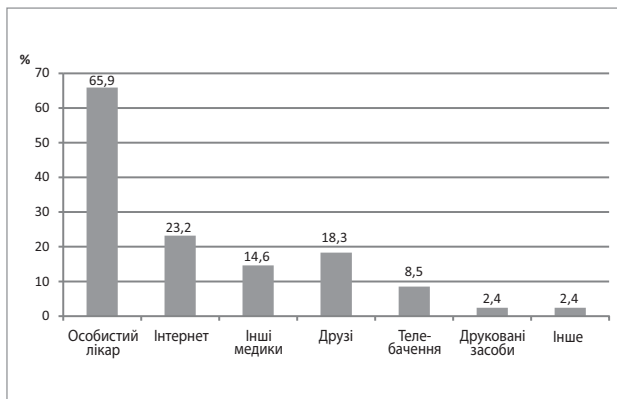

Рис. 2. Структура джерел інформації щодо імунопрофілактичних заходів

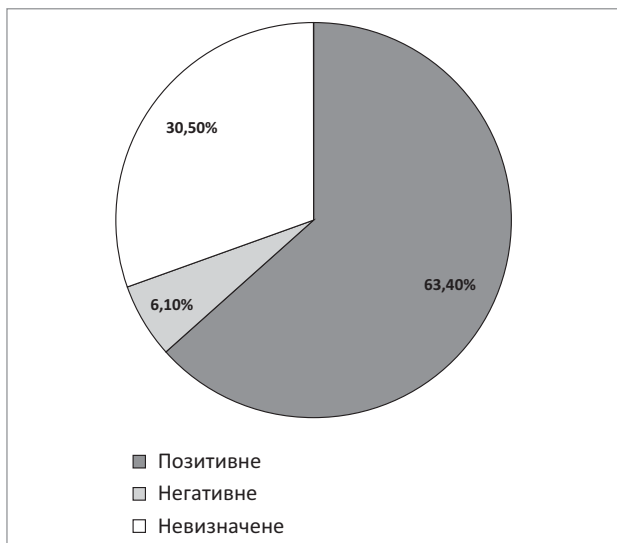

Рис. 3. Ставлення опитаних батьків до вакцинації

більшість батьків, які відмовлялися від щеплень, мали вищу освіту (74,6%), тому така невідповідність потребує подальшого соціологічного аналізу.

Структура джерел інформації щодо імунопрофілактичних заходів наведена на рис. 2; слід зазначити, що 23,2% вказали кілька джерел.

Таким чином, домінуючу роль в інформуванні батьків відіграє особистий сімейний лікар або педіатр. Цікавим виявилось те, що особи молодшого віку частіше обирали як провідне джерело інформації дані мережі Інтернет (сайти, форуми, соціальні мережі), більш старші — особистого лікаря або інших медичних працівників. Респонденти, діти яких повністю щеплені, частіше користувалися інформацією, отриманою від особистих лікарів (52,6%), значно рідше вказували основним джерелом інформації Інтернет (36,8%). В осіб, діти яких щеплені з порушенням календаря профілактичних щеплень, провідними джерелами були мережа Інтернет та інші медичні

працівники, більшість з яких, імовірно, не компетентні у сфері імунопрофілактики. Це підтверджує те, що більшість опитаних, що вказали причинами відмови недовіру до виробника вакцини або страх побічних реакцій, керувалися думкою саме інших медичних працівників. З цих результатів можна зробити висновок про важливість підвищення обізнаності не лише лікарів первинної ланки, але й усіх медпрацівників, а також про необхідність «санації» мережі Інтернет від псевдонаукових даних щодо вакцинації та потребу більшого поширення правильної інформації, заснованої на даних доказової медицини. Серед опитаних фальсифіковані документи щодо щеплень були лише в 1 випадку, проте, незважаючи на анонімність опитування, є підстави вважати, що таких батьків може бути більше, враховуючи обмеження на навчання невакцинованих дітей у навчальних закладах.

Не стосуються мети дослідження, однак цікавими є дані, отримані з аналізу інфекційної захворюваності дітей. Так, на «керовані» інфекції хворіли 100% взагалі не щеплених дітей, більшість із них — на кілька, серед неповністю щеплених — 40,6%, серед щеплених згідно з календарем щеплень — лише 13,6%, що навіть без спеціальних методів контролюваних досліджень підтверджує ефективність вакцинальних заходів.

Загалом позитивне ставлення до вакцинації декларують 52 (63,4%) особи, негативне — 5 (6,1%), невизначене — 25 (30,5%), (рис. 3).

Висновки

За результатами опитування батьків, повний комплекс профілактичних щеплень відповідно до національного календаря отримали 44 (53,7%) дитини, неповністю щеплених було 32 (39,0%), не щеплених жодною вакциною — 6 (7,3%) дітей. Позитивне ставлення до вакцинації декларували 52 (63,4%) особи, негативне — 5 (6,1%), невизначене — 25 (30,5%) батьків.

Домінуючою причиною відмови від вакцинації був страх побічних реакцій, наступними — недовіра до виробників вакцин, релігійні переконання батьків і наявність протипоказань до вакцинації, більшість з яких при подальшому аналізі виявилися псевдопротипоказаннями. Ця інформація щодо провідних причин узгоджується з результатами попереднього дослідження 2015 р. Отже, структура причин порушення календаря профілактичних щеплень не змінна.

Встановлено переважний вплив інформації, отриманої від особистого сімейного лікаря або педіатра, на формування прихильності до імунопрофілактики. Іншими важливими факторами були дані мережі Інтернет, поради друзів та медичних працівників. Батьки з низькою прихильністю до вакцинації частіше вказували на джерело інформації Інтернет або поради медичних працівників. Менша прихильність до профілактичних щеплень спостерігалася в сільських мешканців та осіб із середньою спеціальною освітою.

Визначено необхідність підвищення обізнаності медичних працівників первинної ланки охорони здоров'я, особливо в сільській місцевості, усіх медичних працівників незалежно від фаху щодо важливості профілактичних щеп-

лень і переліку протипоказань до імунізації відповідно до сучасних нормативних документів шляхом проведення освітніх заходів (лекції, семінари, курси підвищення кваліфікації).

Виявлено також необхідність проведення просвітницьких заходів серед батьків. Важливою ланкою впливу має бути наповнення Інтернет-ресурсів корисним, доброякісним контентом на засадах доказової медицини, зокрема, інформацією з розвінчанням популярних міфів щодо вакцинації, відповідями на найпоширеніші запитання батьків, можливістю онлайн-консультації спеціалістів, компетентних у питаннях імунопрофілактики.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Abaturov OYe, Siedunova OV, Agafonova OO. (2015). Attitude of health workers to immunoprophylaxis and efficiency of their health education activities regarding active immunization of the population. *Zdorovia Dytny. 1*: 65–68. [Абатуров ОЕ, Седунова ОВ, Агафонов ОО. (2015). Ставлення медичних працівників до імунопрофілактики й ефективність проведення ними санітарно-просвітницької роботи з питань активної імунізації серед населення. *Здоров'я дитини. 1*: 65–68].
2. Antonova NA, Eritzian KY, Dubrovskiy RH. (2014). Otkaz ot vaksynatsii: kachestvennyy analiz biograficheskikh intervyyu. *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya. 20*: 208–211. [Антонова НА, Ерицян КЮ, Дубровский РГ. (2014). Отказ от вакцинации: качественный анализ биографических интервью. *Теория и практика общественного развития. 20*: 208–211].
3. Boyarchuk OR, Sagal IR, Hariyan TV. (2015). Influence factors on formation of population adherence to immunization. *Actual problems of pediatrics, obstetrics and gynecology. 2*: 11–14. [Боярчук ОР, Сагал ІР, Гаріян ТВ. (2015). Фактори впливу на формування прихильності населення до імунізації. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. 2*: 11–14].
4. Carrillo-Marquez M, White L. (2013). Current controversies in childhood vaccination. *South Dakota Medicine. Spec no*: 46–51.
5. Chernyshova LI, Lapii FI Volokha AP, Bondarenko AV, Stepanovskiy YuS, Hilfanova AM. (2019). Immunoprophylaxis of Infectious Diseases. Kyiv: Medycyna: 320. [Чернишова ЛІ, Лопій ФІ, Волоха АП, Бондаренко АВ, Степановський ЮС, Гільфанова АМ. (2019). Імунопрофілактика інфекційних хвороб. Київ: Медицина: 320].
6. Gingles JG, Doyle MQ. (2020). Immunization. StatPearls Publishing. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK459331/>.

Відомості про авторів:

Боярчук Оксана Романівна — д.мед.н., проф., зав. каф. дитячих хвороб з дитячою хірургією Тернопільського НМУ імені І.Я. Горбачевського. Адреса: м. Тернопіль, площа Волі, 1. <https://orcid.org/0000-0002-1234-0040>.

Міщанчук Віктор Анатолійович — студент Тернопільського НМУ імені І.Я. Горбачевського. Адреса: м. Тернопіль, площа Волі, 1. <https://orcid.org/0000-0002-2992-8334>.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2020 р.; прийнята до друку 09.09.2020 р.